

MOHIRA OTABOYEVA,

O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti tayanch doktoranti

NONSENS ABSURD...MI?

Annotatsiya: Maqolada Angliya adabiyotiga xos “nonsens” metodi, uning absurddan farqli va o‘xshash jihatlari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: nonsens, metod, absurd, Viktorian davri, folklor.

Аннотация: В статье анализируется характерный для англоязычной литературы метод “нонсенс”, его отличия и сходства с абсурдом.

Ключевые слова: бред, метод, абсурд, викторианская эпоха, фольклор.

Annotation: The article analyzes the method of “nonsense” characteristic of English literature, its differences and similarities with absurdity.

Key words: nonsense, method, absurd, Victorian era, folklore.

Adabiyotshunoslar, odatda, Angliya adabiyotidagi Viktorian davri haqida mulohaza yuritayotib, bu davrdagi ijodkorlar asarlarida mamlakat bo‘ylab hukm surayotgan sanoatlashish jarayonining insonlarning moddiy va ma’naviy dunyosida aks etishiga urg‘u berishadi. Shubhasiz, ayni davrda V.Tekkerey, Ch.Dikkens, J. Bronte, E.Gaskell, J.Eliot singari zabardast adiblar romantizmdan uzoqlashib tanqidiy-realizmga ijod qilishar, endi ular inson botinidagi qarama-qarshilik, satiraning achchiq kulgusi ortiga ruhiy evrilishlarni, maishiy turmushdan ezilgan insonning ma’naviy fojiasini berkitishardi. Biroq Viktorian davrida yana shunday adiblar ham adabiy maydonda o‘z o‘rni va so‘ziga ega ediki, ular ham insonning ma’naviy qiyofasiga chizgilar berar va asosiysi bu chizgilar millat folkloridan rang olgan edi. Ana shunday adiblar sirasiga asli kasbi matematik, mantiqshunos bo‘lgan dunyoga mashhur ikki ertak – “Alisa Mo‘jizalar mamlakatida” va “Alisa Ko‘zgu orti o‘lkasida” asarlari muallifi Lyuis Kerroll ham kiradi. O‘sha davr adabiy muhitida tanqidiy realizmning o‘tkir, achchiq kulgusi bilan birga folklorga xos janr, obraz va o‘ynoqi ohangni o‘zida mujassamlagan nonsens adabiy metodi ham gullab-yashnagan edi.

Kerrollning ertaklarini bilmaydigan, yoshidan qat’i nazar, kitobxon topilmasa kerak. Zero, bugungi global dunyoda adib asarlari allaqachonlar qayta-qayta ekranlashtirilgan. Ertaklarda Alisa ismli qizaloqning ikki g‘aroyib olamga qilgan sayohati (tushida esa-da), u yerda ko‘rgan-kechirganlari aks etadi va asar qizning uyqudan uyg‘onishi bilan yakun topadi. Bir qarashda adib folklorga xos janr, personajlar, syujet liniyasi, qo‘shiq-she‘r kabilar yordamida bolalarga atab ajoyib cho‘pchak aytgandek, nari borsa tilshunoslikka oid bilimlarini ishga solib asar matnida so‘z o‘yinlari qilgani ham o‘quvchiga zavq beradigandek tuyuladi. Biroq matematik olim, mantiqshunos ertakchining nodir asarlariga bunday yondashuv g‘oyatda yuzakiligini uning ijodi hamon tadqiq etilayotganini o‘ziyoq isbotlaydi hamda bu izlanishlarning barida adib ijodi “nonsens” adabiy metodi konteksida olib borilgan. Chunki nonsens adabiy hodisasini tushunish Kerroll asarlari g‘oyasini anglashda “kalit” bo‘la oladi.

Angliya adabiy mulki, deb hisoblanilgan nonsens adabiy metodi tahlillari (ular asosan bizga nisbatan tanish rus tadqiqotchilariga tegishli) o‘rganilsa, ularda bir bahsli masala yaqqol ko‘zga tashlanadi. Bu masala yana shunisi bilan ham ahamiyatliki, uni tahlil qilish asnosida nonsens ada-

biy hodisasi va Kerroll ertaklarning falsafasini tushunish osonlashadi. Zero, qiyosiy tipologik adabiyotshunoslikda o'rganish jarayonidagi to'rt asosiy masaladan birinchisi ijodiy metod, adabiy oqim, yo'nalishlar, adabiy jarayonlardir¹. Taniqli rus adabiyotshunosi akademik V.M.Jirmunskiy ham masalaga bunday yondashuv holatning o'ziga xosligiga (individual, milliy, tarixiy) putur yetkazmasligini ta'kidlab, aksincha, qiyoslash, ya'ni o'xshash va farqli jihatlarini aniqlash yordamida bu o'ziga xoslikni aniq belgilash mumkin bo'lishini² e'tirof etgan.

Masala shundaki, qator tadqiqotlarda "nonsens" adabiy hodisasiga sinonim, ekvivalent sifatida "absurd", "klassik absurd", "lingvistik absurd" atamalaridan foydalaniladi. Bir qarashda, bunda hech qanday ajablanarli jihat yo'qdek, biroq absurd oqimi va nonsens mutloq alohida hodisa, bu ularning paydo bo'lish va rivojlanish tadrijiga ko'ra ham farqli davrlarga to'g'ri kelishida va mazmun-mohiyat jihatdan teng ma'no anglatmasligida ham namoyon bo'ladi. Qolaversa, ikkala adabiy hodisaning o'zaro bog'liqlik, o'xshashlik va farqli jihatlar haqida haqli savollar mavjudki, ularni tahlil qilish orqali nonsensning adabiy oqim sifatidagi mohiyati ochiladi.

Avvalo, "nonsens" adabiy hodisasi faqat Angliya adabiyoti kontekstida o'rganiladigan metod ekanini qayd etish zarur. Nonsens an'alarining asoschisi Edvard Lir (1812–1888) hisoblansa-da, "Ingliz nonsensining kelib chiqishi" nomli tadqiqotida Noel Malkolm nonsensni davr chegarasidan tashqaridagi universal kategoriya va unga misollarni turli madaniyatlardan topish mumkinligini isbotlashga uringan hamda metodga xos bo'rtirilgan satira usullari (fustian, bombast, canting), parodiya, makaronsimon she'rlar (macaronics), impossibilia (narsa va hodisalarning tabiiy tartibini o'zgartirish), uzuq-yuluq nutq (gibberish), tush, esdan og'ish, folklor va karnaval elementlari nemis, fransuz va ispan tilida ijod namunalarida ham uchrashini ta'kidlab, "Bu janr, usul va metodlardan aynan biri nonsens she'riyatining paydo bo'lishiga sabab bo'ldi deyish noo'rin, lekin ularning bari adabiy nonsens foydalangan vositalarning katta qismini tashkil etadi"³ deydi. Nazariyotchi olim Malkolmning qarashlarini inkor etib bo'lmaydi, chunki "nonsens"ning ildizi bevosita folklorga borib taqaladi. Xalq og'zaki ijodidan foydalanish nonsens-asarni, u nasr yoki nazmda bo'lishidan qat'iy nazar, asosiy talablaridan. Kerroll ham ikkala ertagida bunga og'ishmay amal qiladi. Adibning ikkala asari ertak janrida ekani, unga monand bosh qahramonning boshiga turfa g'aroyibotlar tushishi dam kattarib, dam kichrayishi, Cheshir mushugi, Mart Quyoni, Adi-Badi, Yakka shox singari folklorga xos personajlar, maqollar ("xuddi Cheshir mushugidek tirjayarkan" "Mushuklarni qirollarga qarashi ta'qiqlanmagan", "Dengiz chig'anog'idek ovsar"), xalq she'rlarini parodiya qilish kabilardan muallif mahorat bilan foydalangan. Biroq Kerroll ularni shundoqqina ko'chirib qo'yish bilan cheklanmagan, balki ularni keng qo'llaydi, bu ko'pincha butunlay kutilmagan natijalarga olib keladi. Shuningdek, u telba-teskarilikni nafaqat narsa va odamlarga, balki tushuncha va tuzilmalarga ham ishlatadi.⁴

"Nonsens" atamasini so'zma-so'z "ma'nisizlik", "ma'noning yo'qligi" deb o'g'irish mumkin. Bu bejiz emas, albatta. Ayni "ma'nisizlik"ning murakkabliklari asarlarni o'g'irishda tarjimon ham qiynaydi. Biz "ma'nisizlik" deyayotganimizda, shu adabiy hodisagagina xos jihatlarini nazarda tutdik va bulardan ayrimlarini yuqorida Malkolm ham keltirib o'tgan. Ko'p bora va takror-takror xorijiy tillarga tarjima qilingan esa-da, bu ikkala ertak tarjimonlar uchun noqulay asarlar bo'lib bu haqida "Kerrollning Alisasi tarjima qilish juda mushkul bo'lgan asarlardan biridir. "Alisa" ellikdan ortiq tilga o'girilgan bo'lsa-da, (ularning orasida suaxili, esperanto, avstraliya aboregenlari tili kabi kamyob tillar bor) va ko'p tillarga bir necha bora o'girilgan esada, haligacha bu asarni tarjima qilishning aniq tamoyillari ishlab chiqilmagan",⁵ deb yozadi bu ikkala asar tarjimasiga bag'ishlangan maqolasida matematik olim V.Viver o'zining "Alisa talay tillarda" (Alice in many

¹ Qosimov A, Hamroqulov A, Xo'jayev S. Qiyosiy adabiyotshunoslikka kirish. O'quv qo'llanma. 2018. 5-bet

² В.М. Жирмунский. Сравнительное литературоведение. Восток и Запад. Избр. труды. – М.: Наука, 1979. – С.77.

³ Noel M. The Origins of English Nonsense. London, 1998.

⁴ Демурова Н.М. Льюис Кэрролл. Очерк жизни и творчества. – Москва: Наука, 1979.

⁵ Демурова Н.М. О переводе сказок Кэрролла. – Москва: Наука, 1991. Стр-5.

tongues) nomli essasida. Rus lingvistlaridan biri aytganidek, til bilan o'yin o'ynash bu haqiqiy "falsafiy o'yin" bo'lib, bu Kerroll metodining asosini tashkil etadi. Qayd etish zarurki, nonsens asar o'yin ustiga quriladi. Bu o'yin siz-u biz bilgan ma'nodagi o'yin bo'lib, Alisaning Mo'jizalar mamlakatidagi sarguzashtlari karta o'yini ichida kechsa, Ko'zgu ortidagi kechmishlari shaxmat o'yinida ro'y beradi. Rus adabiyotshunosi V.Charskaya-Boyko o'zining "Yevropa madaniyatida absurd va nonsens konsepsiyasi masalasi" maqolasida nonsens asarlarida o'yin birlamchi omil ekaniga urg'u berib: "... o'yin nonsens mualliflariga o'ziga xos tashkiliy unsur sifatida ham kerak. U doim qandaydir shartlarni taqozo etadi. Natijada uning qo'llanilishi muallifga reallik sharoitini yaratishga, absurd voqealarni an'anaviy, kitobxonga tanish shaklga solishga yordam beradi. Masalan, Alisa haqidagi Kerroll asarlarida qahramonlar nafaqat o'quvchiga tushunarsiz, o'zlari-ning "bema'ni" dunyolari qonunlariga, balki o'quvchiga ma'lum o'yinlar (qarta va shaxmat)dek, ma'lum qoidalarga amal qilishni ko'zda tutilgan o'yinda ularni buzishga ham yo'l qo'yilmagani muhim"⁶.

"Bu asarlar bolalar uchun ertak, lekin ular boshqa aksariyat ertaklar kabi bolalar haqida emas, muallifning tasavvuri ertakni yozish jarayonida intellektual inversiyaga qarab siljigan. U mantiq dunyosini to'ntarilgan holda ko'radi, boshqa dunyolarga e'tibor qaratmaydi... u logorifm va sillogizmlarni nonsensga aylantirgan"⁷, ingliz faylasufi va yozuvchisi G.K.Chestertonning bu fikrlari Kerroll ertaklari g'oyalari bir necha qatlamli ekanini ko'rsatadi. Ertaklar tahlillari ham shunga monand turfa xil bo'lib, ularga biroz to'xtalib o'tish nonsens adabiy hodisasining mohiyatini tushunishga asqatadi nazarimizda. Adabiyotshunoslikning tarixiy-sotsiologik metodida Kerroll asarlarini talqin qilish tarafdorlaridan biri olim Yan B.Gordon "Alisa Mo'jizalar mamlakatida"ni "tarbiyaviy roman", ikkinchi ertakni esa musavvirning hayoti va kamoloti haqidagi roman deb talqin qiladi. Boshqa bir tadqiqotchi Jon Xolyender, aksincha, "Alisa Ko'zgu orti o'lkasida" ertagida ritserlik romanlaridagidek sarguzashtlarni ko'radi. Adabiyotshunos Shan Leslin esa Kerroll asarlari mohiyatini o'rganishda tarixiy metoddan foydalangan. Shu bois ham uning tadqiqoti o'sha davrdagi tarixiy shaxslar, jamiyat hayotida yetakchi mansabdorlar nomi bilan to'la. Masalan, tadqiqotchi o'zining "Lyuis Kerroll va Oksford harakati" maqolasida "Alisa"da kelgan diniy qarama-qarshilikning shifrlangan tarixini topadi. Uning talqinicha, asardagi apelsin murabbosini solingan idish – protestantizm ramzi. Bu xulosaga esa murabbo rangi to'qsariqligi (оранжевый), apelsin Vilgeym Oran va oranjistlar bilan bog'lab kelgan. Leslinning maqolasida yana Oq va Qora Ritsarlar o'rtasidagi jang – ikki ingliz yepiskopi Semual Uilberfors va ingliz olimi va yozuvchisi Tomas Geksli o'rtasidagi mashhur kelishmovchilik, Ipak Qurti esa taniqli ingliz olimi "Injilni interpretatsiyasi" ilmiy ishi bilan shov-shuvga sabab bo'lgan Jovett Benjamin, Oq Qirolicha – kardinal Jon Genri Nyumen, Qora Qirolicha esa yana bir kardinal Nikolas Patrik Stiven, "Jabbervok" balladasini britaniyaliklarning papaning diniy rahnamonligiga munosabatini bildiradi, deb izohlagan. Adib asarlari talqinlari ichida, ayniqsa, psixoanalitika yo'nalishidagi tadqiqotchilar qarashlari so'nggi ellik yillikda mashhur bo'ldi. Ayrim psixoanalitiklar yozuvchining "oral tajovuz"i (ya'ni uni ichimlik va ovqat haqidagi xayollarga to'beligi) haqida fikr bildirsa, boshqalar bu ertaklarda "sadizm belgilarini" topadi. Yana kimdir muallifdagi Edip kompleksi haqida bong uradi. Kerrollshunoslar orasida M.Gardnerning tadqiqoti alohida e'tirof etiladi, boisi esa tadqiqotchi adib ijodini "nonsens" adabiy hodisasi bilan birga tahlil qiladi. M.Gardner o'z ishi – "Annotatsiyalangan Alisa"ni 1960-yili nashr ettirdi va N.Demurova qayd etganidek, bu Kerroll asarlarining tadqiqotlari ichida o'ziga xos klassikaga aylandi. Gardner "...ichida yashiringan gapga tushunmasangiz, hech bir hazil kulgu uyg'otmaydi; ba'zan shu yashirin gapni tushuntirishga to'g'ri keladi"⁸ deb boshlaydi o'z tadqiqotini. Bu tahlil shunisi bilan boshqalardan ajralib turadiki, ertaklarni talqin qilishda Gardner

⁶ Чарская-Бойко В.Ю. 2: 216-217

⁷ Chesterton G. K. The Spice of Life and Other Essays. – Beaconsfield. 1964.

⁸ Gardner M. – The Annotated Alice. New-york. Clarkson N, Poier Inc. 1960.

faqat asarlarni matni bilan cheklanib qolmagan. Chunki Kerrollning ayrim hazillari faqat Oksfordda istiqomat qiluvchilarga tushunarli. Bu haqidagi faktlarni tadqiqotchi annotatsiyada keltirar ekan, boshqa kesatqlar esa yanada tor doiraga – rektor Lidellning qizaloqlarigagina taaluqligini ham eslatadi. “Annotatsiyalangan Alisa” muallifi matematik olim asarni sharxlashda ikki xil – allegorik va psixoanalitik talqinlardan qochganini avval boshdan tan oladi va “bunga sabab ularning qiyinligi va e’tiborga arziemasligi emas, balki aksincha, o’ta osonligi va tasavvuri bor har qanday kitobxon ularni o’zi ham yoza olishi bilan bog’liq” deya izohlaydi. Ma’lumki, “Odissey” kabi inson dahosining boshqa buyuk ijod namunalari singari Alisa haqida kitoblar ramziy yo’sindagi har qanday – siyosiy, metafizik, freydcha va boshqa mutolaa yo’siniga mos tushadi. Bunaqa ilmiy talqinlar esa olimning kulgusini qistashini tan oladi u o’z tadqiqotida. Shu bilan birga u har qanday nonsensda psixoanalitik talqin uchun qulay ramzlar shunchalik ko’pki, muallifga nisbatan u yoki bu ehtimolni ilgari surib buni quvvatlovchi misollarni hech qiynalmay topish mumkin, deydi va bu Kerroll asarlarni psixoanalitik metod orqali o’rganib yozuvchi shaxsiyatiga tegishli noo’rin xulosalarni berilayotganini izohlaydi. Gardner o’z tadqiqotida Kerroll ertaklaridagi metofoforaning so’nggi darajasi quyidagidan iborat: hayot, agar unga idrok bilan, xomxayolsiz nazar solinsa ham, ahmoq matematik aytib berayotgan ma’nisiz qissaga o’xshaydi, deya xulosa qiladi.

Darhaqiqat, ma’no va ma’nosizlik o’rtasidagi muvozanat – nonsens adabiyotining eng yorqin jihati. Bunday asarda o’quvchi ko’ziga birinchi bo’lib matnni boshi berk ko’chaga olib kiruvchi bir qator usullar, atay hosil qilingan tildagi buzilishlar yangi ma’nolarni yuzaga kelgani tashlanadi. Kerroll ertaklari chuqurroq tahlil qilinganda ularda davr, borliqni, so’zning shakl va mazmunini anglash masalalari qo’yilganini anglaymiz. Nonsens jamiyatdagi barcha qonun-qoida, chegaralarga qarshi, haqiqiy hayotga mutlaqo o’xshamagan dunyo. Bu olamda ijtimoiy farq nimaligini bilishmaydi, pul va foyda haqida o’ylashmaydi, gunohdan holi bo’lishga harakat qilishmaydi, cherkovga borishmaydi, ikkiyuzlamachilik qilishmaydi, o’limdan qo’rqishmaydi. Yana yashash uchun zarur ovqat, ichimlik, bo’y-bast, harakat va uyqu haqida qayg’urishmaydi. O’lim, kasallik va jarohatlar haqida real dunyodagidan mutlaqo boshqacha o’ylashadi. Nonsens odobga chaqiradigan ham, diniy janr ham emas, aksincha undagi ko’p narsalar o’n to’qqizinchi asrdagi diniy-axloqiy, ijtimoiy odatlarning teskarisini ko’rsatishga qaratilgan. Mavjud reallik, jamiyatdagi munosabatlardagi mantiqsizsizliklar, inson umrini ma’nosizlikdan iborat deb hisoblash nonsensda telba-teskari personajlar tabassumi ortida mujassam va bu bizga absurd tarafdorlarining inson o’zining nima uchun yashayotganligini ham anglab yetmaydi, degan anglamini eslatadi. Shu nuqtayi nazar nonsens absurdga qardosh hodisa⁹, degan xulosaga qo’shilishga asos bo’ladi. Nonsens va absurdning yaqinlashtiruvchi jihatlar qatoriga ular o’ziga xos qonuniyatlar asosida yaratilgan, ko’pincha voqelikka qarama-qarshi realliklarini yaratish jarayonida avvaldan mavjud ma’nolarni buzmay, mantiqsizlikka intilmay, balki ularni transformatsiya qilishini ham aytish joiz. Absurd tadqiqotchisi O.D.Burenika fikriga ko’ra, absurd paralel reallikni yaratadi. Shundan kelib chiqib, Burenika absurdni ikkita fazaga ajratib ko’rsatadi destruktiv (buzg’unchi) va kreativ (yaratuvchi). Uning ta’kidlashicha, absurd vositasida biror nimani vayron etuvchi musavvirlar doim yangi bir nimani yaratadi yoki ochadi. S.Bekket o’z pesasida faqat o’zigagina xos mantiq yordamidagina tushuniladigan olamni yaratdi. Kerrollning Alisasi ham shunaqa o’ziga xos olamlarga tushib qoladi.

Ma’lumki, absurd-yozuvchilar zamondoshlari “sog’lom fikrga to’g’ri kelmaydigan hech nima” ko’rmaydigan g’oyalarining asosidagi xatoni inkor etishga harakat qilishadi. Masalan, Kafka o’z qahramonlari hayotini insoniy emas, diplomat, yurist va boshqa “idora” ishchilari xohlagan byurokratik qoidalar asosiga quradi. Oqibatda, fikrlashga qodir inson yashay olmaydigan absurd dunyo qaror topadi. Nonsens esa dunyoni to’g’ri yo’lga solish yoki to’g’irlashga harakat qilmaydi. U g’oya va ma’lumotlarni buzmaydi, inson hayotining salbiy tomonlarini yoritmaydi. K.Farrell

⁹ Чарская-Бойко В.Ю. К вопросу о концепции абсурда и нонсенса в Европейской традиции//Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И.Герцена. 2009. Стр 215.

o'zining "Sinaptik Budjumlar: Lyuis Kerroll, lingvistik nonsens va kiberpank" (1998) nomli doktorlik dissertatsiyasida "adabiy mexanizm sifatidagi nonsens – bu o'quvchi va yozuvchi, qahramon va o'quvchi, shuningdek, qahramon va yozuvchi o'rtasidagi o'yin"¹⁰ deydi. Ikki tushunchaning navbatdagi farqi esa nonsens faqat adabiy, absurd esa falsafiy, axloqiy, psixanalitik hodisa ekanida namoyon bo'ladi. Absurd abstrak (noaniq) tushuncha bo'lib, ko'proq falsafiy kategoriya darajasida keladiki, bu absurd adabiyotining aynan falsafiy g'oyalar, jumladan, ekzistensializm g'oyasi vositasida o'rganishni taqozo etadi. Absurd nonsensdan ko'ra voqelikka ancha qattiq bog'langan, lekin aslida voqeliksiz bu ikki tushuncha ham mavjud bo'la olmaydi. Bu holatda Kerroll asarlariga sharh yozgan Piter Xitdan iqtibos keltirish o'rinni: "Nonsens va absurd o'rtasidagi farq shundaki, ulardan birinchisi umum qabul qilgan mantiq, til qoidalari, o'zini tutush normalari va sabab-oqibat aloqalariga daxl qiladi, ikkinchisi bularga haddan tashqari beriladi. Xuddi, nonsens yozuvchisidek shartlardan yengiltaklik bilan bo'yin tovlash o'rniga, absurdchi bu shartlar ma'nosini yo'qotgan taqdirda ham ularga qaysarlik bilan amal qilaveradi va oqibatda yuzaga kelgan bema'nilikka e'tibor bermaydi". Absurd va nonsens o'rtasidagi tavofutni sanay turib, nonsensni bemalol ajratish mumkin bo'lgan va shakllangan adabiy metajannr (nonsens har xil janrlarda: lirik, roman, poema, drama va boshqalarda aks etishishi mumkin) ekanini unutmaslik kerak, bu borada absurd ancha murakkabroq ekanini e'tirof etmay iloj yo'q.

Ikkala adabiy hodisaga doir tadqiqotlarni o'rgana turib ularning farqli jihatlari talay esa-da, ikkovining falsafasidagi umid hamohangligi ajablanarli. Bu ayniqsa A.Kamyu tarafdori bo'lgan, Jan Pol Sartr absurdiga zid yo'nalishida yanada yaqqolroq aks etadi. Kamyu nazdidagi ming mash-aqqatlar bilan, baribir yana dumalab ketishini bilib turib toshni yuqoriga olib chiqish jazosiga muhtalo Sizifning holati bu absurd dunyo bo'lsa, Kerroll esa telba-teskari personajlar, ajabtovur maxluqot, mantiqsiz qarorlar-u, beqarorlik avjiga chiqqan olamni – nonsens (bema'nilik) deydi. Biroq Kamyu isyonkor, ayyor, aqlli Sizifning abadiy jazosida ko'rgan umidni, biz hukmdorlar oldida tilini tiya olmagan o'jar, tinimsiz savol beraveradigan, boshqalardan o'xshamaslikdan qo'rqmaydigan, tuturiqsizlikni ko'rib jim ketolmaydigan qizcha – Alisaning kechmishdan (tushdan) uyg'onishida ko'ramiz. Aynan umid (harakatdagi, ishonchga yo'g'rilgan) – bema'ni, absurd umrga baxt shamolini olib kiradi, lekin bu uchun qahramon Alisadek atrofidagi ma'nisizlikka isyon qilishi, tinmay o'ziga ham atrofdagilarga ham savol berib izlanishi, Sizifdek toshni – qismatini o'z qo'lida ekaniga ishonmog'i lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Демурова Н.М. Льюис Кэрролл. Очерк жизни и творчества. – Москва: Наука, 1979.
2. Жирмунский В.М.. Сравнительное литературоведение. Восток и Запад. Избр.труды. -М.: Наука, 1979.
3. Чарская-Бойко В.Ю. К вопросу о концепции абсурда и нонсенса в Европейской традиции//Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И.Герцена. 2009.
4. Qosimov A, Hamroqulov A, Xo'jaev S. Qiyosiy adabiyotshunoslikka kirish. O'quv qo'llanma. 2018.
5. Noel M. *The Origins of English Nonsense*. London, 1998.
6. Farrell J. K. *Synaptic Boojums: Lewis Carroll, Linguistic nonsense, and cyberpunk: дис. на соис. учен. степени д-ра философ. наук. 1998*

¹⁰ Farrell J. K. *Synaptic Boojums: Lewis Carroll, Linguistic nonsense, and cyberpunk: дис. на соис. учен. степени д-ра философ. наук. 1998.*